

Merész Nóra¹

Az eutanázia problematikája és összehasonlítása az öngyilkossággal

I. Bevezetés

Az eutanáziához a szakirodalmak különböző fogalmakat társítanak, ugyanakkor az nem vitatott, hogy kapcsolatban áll az emberi önrendelkezési joggal. Az emberi élet és az azzal oszthatatlan egységben álló emberi méltóság alapvető érték, amely nélkül nincs önrendelkezés, sem boldogság. Ugyanakkor az eltérő szakirodalmi fogalomtársítások ellenére mindenképp leszögezhető, hogy az eutanáziának két formáját különböztetjük meg, eszerint beszélünk aktív eutanáziáról és passzív eutanáziáról.² Passzív eutanázia alatt az életfenntartó, életmentő ellátás visszautasítását értjük, tehát a visszautasítás jogának van nagy szerepe, arra esik a hangsúly. A beteg visszautasítja az életmentő vagy életfenntartó ellátást, így ő dönt saját életéről. A szerzők nem tekintik a passzív eutanáziát erkölcsileg és jogilag rossz magatartásnak.³ Aktív eutanáziáról akkor beszélünk, ha a beteg halálát aktív beavatkozással vagy cselekvéssel segítik elő a szenvedések elkerülése vagy lerövidítése céljából. Ebben az esetben az orvos dönt a gyógyíthatatlan beteg személy haldokolásának lerövidítéséről, a halála elősegítéséről az életmentő vagy életfenntartó beavatkozások beszüntetésével.⁴ A továbbiakban olyan problematikus kérdéskörökkel fogok foglalkozni az eutanázia kapcsán, amelyeket dilemmák öveznek és szót említek az öngyilkosságról is, amely nagyon szoros kapcsolatba hozható az eutanáziával.

I.1. Európában mely országokban legális az eutanázia?

Belgium, Hollandia, Luxemburg és napjainkban Németország is elfogadja az eutanáziát. Belgium és Hollandia, ugyan szigorú körülmények között, de némely esetekben a kiskorúak esetében is megengedi a halálba segítést. Svájc a passzív eutanáziát törvényessé tette, ugyanakkor bizonyos esetekben engedélyezi az aktív eutanáziát is, azaz az orvos aktív cselekvését a halálba segítésre. Ezzel szemben Ausztria, Finnország és Norvégia még a passzív eutanáziát is csak szigorú körülmények között engedélyezi. Franciaországban az eutanázia minden formája tiltott, mind az aktív és mind a passzív. Ellenben 2016 óta a halálos betegeknek joguk van a halálig tartó folyamatos mély nyugtatásra (altatásra).⁵

II. Van-e erkölcsi különbség az aktív, illetve passzív eutanázia között?

Talán ez a kérdés jelenti az egyik legfőbb dilemmát az eutanázia kapcsán. Tényszerű, hogy alapvetően van a kettő között különbség, hiszen aktív eutanázia esetén tevőleges magatartással oltják ki a beteg életét, a passzív eutanáziát egyfajta „nemtevés” jellemzi, ugyanis nem adják meg a betegnek az életfenntartó/életmentő kezelést. A különbség a kettő között nyilvánvaló, a kérdés az, hogy erkölcsileg van-e közöttük bárminemű különbség. Én úgy vélekedek, hogy erkölcsileg nincs közöttük lényegi különbség, hiszen mindkét fajtája magába foglalja a beteg

¹ Joghallgató, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar.

² HÁMORI ANTAL: *Az eutanázia fogalma és kánonjogi minősítése*. MAGYAR SION. ÚJ FOLYAM IV. / XLVI. (2010/2). 177.p.

³ HÁMORI 2010, 171.p.

⁴ KISS BARNABÁS-LICHTENSTEIN JÓZSEF-TÓTH JUDIT: *Alkotmányjog II. Alapjogok és emberi jogok*. In: Tóth Judit (szerk.): *Iurisperitus Kiadó*. Szeged, 2018. IV. fejezet: *Az emberi méltóság és az élet védelme, a kínzás tilalma: 4.4. Az élethez való jog különös esetei*. 70.p.

⁵ CAMILLE BELLO: *Where in Europe is assisted dying legal?*, 2020. <https://www.euronews.com/2019/09/25/where-in-europe-is-assisted-dying-legal->

életének szándékos elvételét. Az aktív eutanázia elvégzésekor egy személy végre hajt egy aktív magatartást azért, hogy a beteg életét veszítse, passzív eutanázia esetében pedig nem hajt végre senki semmilyen tevékenységet azért, hogy a beteg „örökre elaludjon”. Tehát mindkét fajta alkalmazása az élet elvesztésével jár. Talán, ha választanom kellene, akkor a passzív eutanáziát mondanám erkölcsösebbnek, mivel itt nincs szükség aktív beavatkozásra, ellenben az aktív változattal, de ha jobban belegondolunk, akkor az a személy is elveszi valakitől az életét, aki nem adja meg a megfelelő kezelést a rászoruló személynek. Lényegi különbség így nem jelentkezik a kettő között. Még is hazánkban csak a passzív változat az elfogadott és a legális. Vajon miért, ha erkölcsi alapon nincs köztük tátongó szakadék? Ennek az lehet az oka, hogy a tevőleges beavatkozást az emberek súlyosabbnak ítélik, szinte gyilkosságnak tartják. Az én véleményem az, hogy nincs köztük akkora különbség erkölcsileg, hogy az egyiket teljesen el kelljen vetni, a másikat pedig alkalmazhatónak kelljen tartani. Az tény, hogy mind két verzió esetén annak a személynek, aki elvégzi (aki nem adja meg a kezeléseket, vagy aki aktívan avatkozik be az örök nyugovóra térésbe) kell egy bizonyos fajta lélekjelenlét, hogy tettét végre tudja hajtani, de szerintem az aktív verziót elvégző személynek sem kellene sokkal több ebből a lélekerőből, mint a passzív változat esetén. A halál oka mind két esetben a betegség, amelyet nem lehet gyógyítani, vagy ha lehet is, akkor kinszenvedések árán, a módja és a gyorsasága függ ezektől a személyektől, akik végrehajtják az eutanáziát. Összegezve tehát elmondható, hogy erkölcsileg nem indokolt akkora különbséget tenni a kettő között, hogy az egyiket legalizáljuk, a másikat pedig teljes mértékben elvetjük.⁶

III. Valaki meghatározhatja-e azt, hogy akar-e élni vagy sem?

Az élet feletti idegen rendelkezés tartalma, az tilos, és ezen idegen rendelkezéssel szemben – a jogalany arra való képessége esetén – alkotmányosan az élet feletti önrendelkezést biztosítani kell. Az Alkotmánybíróság úgy érvelt, hogy az eutanázia nem a személyiség egészét érinti, de véleményem szerint igenis az egészét. Mind a biológiai létezés, mind a szellemi-lelki létezés. Maga a méltóság az alkotmányos védelem tárgya. Ez azért lehet így, mert az önrendelkezés – néhány más emberi joggal ellentétben – nemcsak származik a méltóságból, hanem annak a részét képezi. Az eutanázia olyan esetekben merül fel, amikor az egyén a betegséggel járó kiszolgáltatottság, szenvedés, magatehetetlenség vagy egyéb körülmények miatt szubjektíve méltóságán alulinak értékeli helyzetét, életét. (fontos, hogy ez szubjektív értékelés) A méltóság mindig az egyénhez kötött, és egyéni értékelés, mérlegelés függvénye, hogy ki mit tart a méltóság sérelmének, és mit nem tart annak. Ha az egyén úgy érzi, hogy méltósága csorbát szenvedett, akkor ez olyan tény, amit helyette nem ítélt meg senki más, még az állam sem. Ha a méltóság sérelmének bekövetkeztét az állam értékelhetné, azzal az egyénnel a külvilághoz való szuverén, autonóm viszonyulását sértené, mert egy saját hivatalos értékrendet tenne kötelezővé az egyének számára, ezzel pedig megsértené a világnézeti semlegesség követelményét is.⁷ Az állam saját értékítéletét nem teheti kötelezővé a jogalanyok számára. Minden személynek joga van ahhoz, hogy saját meggyőződése szerint dönthessen és ítéltkezhessen adott helyzetekben. Ha az állam felállítana saját értékítélete szerint egy objektív mércét a méltóság sérelmére, azzal „elvenné a jogalanyoktól a saját személyiségüket”, hiszen a személyiség része az is, hogy saját véleményt formálhasson, az őt érintő kérdésekben saját értékítéletet alkosson. Ezért nagyon fontos, hogy a méltóság sérelmét minden ember

⁶ KATTANOK KATOLIKUS MORÁLTEOLÓGIA: *Passzív és aktív eutanázia, van-e erkölcsi különbség?*

<http://kattanok.weebly.com/passziacuttev-eutanaacutetia-igen-aktiacuttev-nem.html>

⁷ TÓTH J. ZOLTÁN: *A passzív eutanázia mint „az ellátás visszautasításához való jog” dilemmái – alkotmányelméleti megközelítésben.* Jogelméleti Szemle 2015/4. szám, 211.p.

http://jesz.ajk.elte.hu/2015_4.pdf

szubjektíve ítéli meg, nem lehet egy objektív mércét felállítani. Ezzel összefüggésben elmondható az is, hogy a méltóságból fakadó önrendelkezési jog gyakorlása magába foglalja az is, hogy a jogalany meghatározhatja azt, hogy élni akar-e, vagy sem. Véleményem szerint, ha valaki úgy érzi és úgy dönt, hogy vissza szeretné utasítani az életmentő vagy életfenntartó kezelést, akkor megteheti és ezzel nem sérül a méltósága. A méltóság sérelme szubjektív, minden ember maga dönti el, hogy mi az a dolog, amely mér a méltóságának sérelmét jelenti. Úgy gondolom ezáltal nem mondható ki az, hogy az eutanázia erkölcsileg nem állja meg a helyét. Az eutanázia ellenes csoportok legtöbbször érvelnek amellett, hogy méltóságot sértő beavatkozás a beteg életének elvétele azáltal, hogy nem nyújtanak neki életfenntartó kezelést, mivel minden embernek joga van az élethez. Igen, ám, ha valaki önmaga dönt úgy szubjektíve, hogy lemondana az életéről, ezzel megkímélve magát a fájdalomtól és szenvedéstől, akkor el kell fogadjuk. Nem hivatkozhatunk az élethez való jog és az emberi méltósághoz való jog sérelmére. Nem férne össze a kettő.

IV. Szabályozható-e ember által a halál és a haldoklás?

Úgy gondolom, hogy az emberi halál és a haldoklás sosem volt emberi uralom alá vonható jelenség. Manapság a modern társadalom nagyon ragaszkodik ahhoz, hogy uralma és irányítása alá vonja ezeket a dolgokat. Gondolok itt a gyógyszeres kezelésekre, amelyek enyhítik a fájdalmakat, a kezelésekre, amelyek „odázzák” a halál bekövetkezését.⁸ Sokan nagy lehetőségnek látják ezeket a kezeléseket, mert enyhítjük vele a betegek fájdalmát, lehetőséget nyújtunk számukra, hogy tovább életben maradhassanak. Felvetődhet a kérdés, hogy mennyiben van jogunk ebbe a természetes folyamatba beleavatkozni. Úgy vélekedek, hogy az eutanázia ellenes csoportok legfőbb érve és indoka a legalizálása ellen, hogy önkényesen nem vehetjük el valaki életét, mivel mindenkit megillet az élethez való jog és sértené az emberi méltóságot is. Szerintem a gyógyszerekkel és kezelésekkkel való beavatkozás is sérti akkor ebben az aspektusban az emberi méltósághoz való jogot, legalább is sértheti, ha nem is minden esetben mondható ez el. Ha egy ember lemond az őt egyébként megillető kezelésekről azért, hogy véget érjen élete, akkor beavatkozhatunk-e gyógyszerekkel, amik enyhítik a fájdalmát? Emberi rendelkezés és uralom alá vonható-e a haldoklás folyamata? Úgy gondolom erkölcsi szempontból vizsgálva mindenképpen humánus dolog, hiszen ezzel is segítünk a beteg szenvedésének csillapításában. A kérdés az, hogy nekünk van-e jogosultságunk arra, hogy beavatkozzunk a természet rendjébe gyógyszerek beadása által? Ebből jön is, adja magát a következő kérdés. Betilthatnánk-e az eutanáziát azért, hogy az emberek gyógyszerek által „elodázzák” a halálukat ahelyett, hogy lemondanak a kezeléstről és természetes úton életüket veszítik? Komoly dilemmákat vethet fel ez a kérdésfolyamat, de mindenképp fontos róla beszélni. Az ember egy természet szülte lény, az emberi élet része a születés és ezáltal a halál is. Úgy gondolom ebben az aspektusban elmondható, hogy nincs jogunk beavatkozni ebbe a természetes folyamatba. Számomra elfogadott az, hogy gyógyszerekkel enyhítjük a fájdalmat, esetleg valamennyi idővel odázzuk a halál bekövetkezését általuk, de azt mindenképp elvetem, hogy az eutanázia illegális volta megállhassa a helyét. Nincs jogunk beavatkozni oly módon az emberi lény méltóságába és önrendelkezési jogába, hogy ne engedjük meg nekik a kezeléstről történő lemondást. A halál az emberi élet része, természetes folyamat, ha a beteg úgy dönt, hogy végig megy ezen a folyamaton és nem veszi igénybe a kezeléseket, akkor nem csak az mondható el, hogy neki ehhez joga van, hanem az is, hogy ezáltal hozzájárul a természet rendjéhez, amely csak határozott időre teremtette az embert, így a halál bekövetkezése elkerülhetetlen.

⁸ HENK TEN HAVE: *Érvek az eutanázia és az asszisztált öngyilkosság legalizálása mellett és ellen*, 15.p. http://epa.oszk.hu/02000/02002/00018/pdf/2003-3_henk-ervek.pdf

V. Az öngyilkosság és az eutanázia hasonló jelenségek vajon?

Fontosnak tartom, hogy az eutanázia kapcsán említést tegyék az öngyilkosságról is, hiszen a kettő nagyon szoros kapcsolatban áll egymással. Nem ugyan azt jelentik, a két cselekmény nem ugyan azt takarja, de a passzív eutanázia is minősülhet bizonyos nézőpontok felől egyfajta öngyilkosságnak. Az öngyilkosság saját testi életünk szándékolt és önhatalmú elpusztítása. Az önhatalmúság jellemzi az akarat tartalmát az öngyilkosság esetén. (Önmaga vet véget a saját életének, saját akaratából, nem más teszi meg azt, az ő saját akaratából) Az akaratszabadság a morálfilozófiai egyik alapvető sarokköveként értelmezhető. Személy szerint jómagam az akaratszabadság tényében látom az öngyilkosság lényegét. Abból a szempontból lehet megkülönböztetni a szándékos emberöléstől, hogy az öngyilkosság esetében saját maga ellen „követi el a gyilkosságot” az illető, és ez saját akaratelhatározásából fakad. A szándékos emberölés vonatkozásában pedig nagy valószínűséggel elmondható, hogy az áldozat élni szeretne, de valaki életétől, az ő saját akaratelhatározásából megfosztja. Nagy különbség mutatkozik meg a kettő között még annak ellenére is, hogy az eredmény mindkét esetben ugyan az – a halál. Az embert saját akaratszabadsága mindenféle tett megtételére alkalmassá teszi potenciálisan: a morálisan rossz és a morális jó tettek megtételére is egyaránt. Az előbbiek megsértik, az utóbbiak pedig követik a természetes erkölcsi törvény előírásait, szabályait.⁹

Szent Ágoston szerint az öngyilkosság olyan büntetés, amelyet nem érdemel meg az, aki amiatt lesz öngyilkos, hogy például nemi erőszak áldozatául esett. Az öngyilkos személy, amikor magát megöli, akkor egy ártatlan személyt öl meg, azt, akin például a nemi erőszakot korábban elkövették. Ez nem igazságos így. Egy ártatlan személy nem halhat meg azért, mert ezzel önmagát bünteti, ugyanakkor pedig pont azt kellene büntetni, aki miatt az ártatlan személyben kialakult az öngyilkosság gondolata. Önmagában az öngyilkosság nem helyes dolog, sőt, bizonyos perspektívából vizsgálva emberölésnek minősül, viszont az öngyilkosságnak mindig van valamilyen oka, amit többnyire más emberek idéznek elő az áldozatban. Egyértelműen jól látható, hogy ez esetben az áldozat saját akaratelhatározásából követi el tettét, de ehhez valakinek olyan lelki gyötrelmet kell neki okoznia, ami alkalmas arra, hogy az áldozatban kialakítsa ezt az érzést és akaratot. Úgy vélem, hogy igazságtalan az, ha egy jószándékú, kedves ember azért vet véget saját életének, mert mások „belekergetik” ebbe a helyzetbe. Az olyan személyt, aki képes belekergetni valakit saját halálának előidézésébe, azt igenis büntetni kell.¹⁰

Természetesen nem csak mások miatt követünk el öngyilkosságot. Előfordulhat az is, hogy saját magunk idézünk elő egy olyan helyzetet életünkben, amely után nem tiszta a lelkiismeretünk és ez a folyamat ébreszti fel bennünk az öngyilkosság gondolatát. Ebben az esetben nem beszélhetünk olyan személyről, aki ártatlan embert „kergetett bele” saját halálába. Meglátásom szerint ez a cselekedet sem helyes, koránt sem erkölcsös, hiszen előidézzük egy olyan helyzetet saját magunk, mellyel később nem tudunk elszámolni. Az embernek ilyenkor viselnie kell tettét, el kell fogadja azt, hogy esetleg egy erkölcstelen dolgot tett. Meg kell próbálni változtatni ezen a helyzeten, jóvá tenni, ha lehetséges, de nem tartom megfelelőnek azt a megoldást, hogy inkább véget vet életének, minthogy szembe nézzen hibáival és orvosolja azokat. Az eutanázia kérdésköre úgy vág ebbe a témába, hogy ez esetben is az élet kioltásáról van szó, ez esetben is elmondható, hogy „valamilyen dolog” belekergeti az illetőt ebbe a helyzetbe, de nem más ember, mint amely eshetőség előfordulhat az öngyilkosság kapcsán. Itt

⁹ FRIVALDSZKY JÁNOS: *Az ember jogalanyiségának, életéhez és méltóságához való joga a kortárs katolikus természetjogi alapú jogfilozófiai megközelítésben*. ACTA HUMANA, 2020/4. (35–85.) 41. p.

¹⁰ FRIVALDSZKY JÁNOS, *A jog- és a politikai filozófia erkölcsi alapjai*. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar. Budapest. 2014. 37.p.

egy bizonyos súlyos betegség az okozója a halálnak. Az adott beteg nem akarja felvenni a kezeléseket, mert nem akarja azt a kínt és szenvedést, amit azalatt átélne. Magyarán lemond az életéről azért, hogy elkerülje a gyötrelmeket, amik rá várnak. Az a helyzet, hogy az öngyilkosság esetében is pont erről beszélünk, csak abban az esetben nem fizikai szenvedés a halálba menekülés oka, hanem a lelki gyötrelmek, esetleg valamilyen lelki teher, amit az áldozat nem képes cipelni. Nyilván az öngyilkosság esetében nem beszélünk arról, hogy legális-e vagy sem. A büntető törvénykönyvünk az öngyilkosságot nem bünteti, ellenben az öngyilkosságban való közreműködést igen. A contrario úgy vélekedek, ha az öngyilkosságot nem büntetjük, akkor mi értelme lenne az eutanázia bármely formájára azt mondani, hogy illegális? Lényegében a két dolog nagyon szoros kapcsolatban áll egymással. A különbség csupán annyi, hogy az egyiket általában fizikai szenvedés következtében követik el, a másikat lelki gyötrelmek miatt, illetőleg eutanázia esetén közreműködik egy harmadik személy is, aki nem adja meg a megfelelő kezelést a betegnek (de persze a beteg kívánságára cselekszik így). Felvetődik bennem a kérdés, hogy akkor ebben az aspektusban az aktív eutanázia miért nem legális hazánkban?

Összegzés

Összegzésésképp szeretném elmondani, hogy az általam legfontosabbnak vélt kérdésekre és az azokra adandó lehetséges válaszlehetőségekre tértem ki a tanulmányomban. Ezek voltak azok a kérdések, amelyek engem leginkább foglalkoztattak az eutanázia problematikája kapcsán. Mindig is érdekelt, hogy egyes embercsoportok miért ellenzik, egyesek pedig miért támogatják. Én jómagam az eutanázia mellett állok, szerintem egyáltalán nem sérti az emberi élethez való jogot, illetve a méltósághoz való jogot, sőt, inkább úgy vélekedek, hogy az sértene inkább, ha nem adnánk lehetőséget az eutanáziára a betegek számára, hiszen akkor nem tudnák gyakorolni önrendelkezési jogukat, illetőleg az én megítélésem szerint az emberi méltóság az egyik legszubjektívebb dolog az emberi életben. Minden ember maga ítéli meg, hogy mi az, ami az ő méltóságát sérti és mi az, ami nem üti meg ezt a szintet. Ha a beteg le szeretne mondani a kezelésekről, de nincs rá lehetősége, mert nem megengedett az eutanázia alkalmazása, akkor az az a dolog, amely igazán sértene az emberi méltóságot. Ahogy a fentiekben kifejtettem, erkölcsi szempontból az általam vizsgált tanulmányok sem tesznek különbséget aktív és passzív változat kapcsán, erről én magam is így vélekedek, hogy nincs különbség, legalábbis erkölcsileg. Természetesen a magatartás szempontjából van, mert az egyik esetben aktívan avatkozunk be a halál eljövételébe, másik esetben „nemtevéssel”, de mind két esetben az ember az, aki a beteget a halálba segíti. Az haldoklásba való emberi beavatkozás témája volt számomra a legnehezebb megítélésűdolog, mivel támogatom és erkölcsösnek gondolom azt, hogy gyógyszerekkel enyhítjük a beteg fájdalmát, ugyanakkor azt meg elítélem, ha úgy avatkoznak be az emberi életbe, hogy nem engedélyezik az eutanáziát és úgy kezelik a beteget gyógyszerekkel, mivel ezzel beavatkozunk a természet rendjébe. Kisebb fajta kollízió fedezhető fel az én véleményemben is ebben a kérdéskörben. A gyógyszerekkel való beavatkozást akceptálom, de az eutanázia alkalmazásának betiltását (tehát az eutanáziaellenességet) pedig teljes mértékben ellenzem. Mind két esetben beavatkozunk a természet rendjébe, de gyógyszeres verzió esetén nem sértünk véleményem szerint semmilyen emberi jogot, eutanázia illegalizálása esetén sérténénk adott esetben a beteg méltóságát és az önrendelkezési jogát is. Az öngyilkosság és az eutanázia hasonlóságával kapcsolatban fentebb részletesen kifejtettem a véleményem. Nagy hasonlóság van köztük és abból, hogy az öngyilkosságot nem büntetjük, tehát nem minősül súlyosan elítélendő magatartásnak a contrario én azt mondanám, hogy nem lenne jogunk az eutanáziát büntetni vagy illegalizálni. A hasonlóság abban rejlik, hogy mind két esetben a beteg lemond az életéről, csak öngyilkosság esetében lelki betegségről beszélünk és ő maga oltja ki az életét saját kezűleg, eutanázia

esetében fizikai okai vannak és szintén a beteg dönt élete kioltásáról, csak nem ő „végzi el saját kezűleg”. Végső soron jómagam támogatom az eutanázia legális voltát hazánkban, az öngyilkossággal nem értek egyet, a legtöbb perspektívából nézve helytelen dolog, de el tudom képzelni és biztos vagyok abban, hogy vannak olyan emberek, akiknek csak ez az egy megoldásuk van, úgy, ahogy az eutanázia esetében is. Nincs választásuk, vagy ha van is, akkor két rossz közül a számukra kevésbé rosszat szeretnék választani.

Irodalomjegyzék

1. CAMILLE BELLO: *Where in Europe is assisted dying legal?*, 2020. <https://www.euronews.com/2019/09/25/where-in-europe-is-assisted-dying-legal-> (2021.02.26.)
2. FRIVALDSZKY JÁNOS: A jog- és a politikai filozófia erkölcsi alapjai. Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar. Budapest. 2014.
3. FRIVALDSZKY JÁNOS: *Az ember jogalanyiségének, életéhez és méltóságához való joga a kortárs katolikus természetjogi alapú jogfilozófiai megközelítésben.* ACTA HUMANA, 2020/4. (35–85.)
4. HÁMORI ANTAL: *Az eutanázia fogalma és kánonjogi minősítése.* MAGYAR SION. ÚJ FOLYAM IV. / XLVI. (2010/2). 177-181.p. (177-190.)
5. HENK TEN HAVE: *Érvek az eutanázia és az asszisztált öngyilkosság legalizálása mellett és ellen,* 15.p. http://epa.oszk.hu/02000/02002/00018/pdf/2003-3_henk-ervek.pdf (2021.05.01.)
6. KATTANOK KATOLIKUS MORÁLTEOLÓGIA: *Passzív és aktív eutanázia, van-e erkölcsi különbség?* <http://kattanok.weebly.com/passziacuttev-eutanaacutieza-igen-aktiacuttev-nem.html> (2021.05.01.)
7. KISS BARNABÁS-LICHTENSTEIN JÓZSEF-TÓTH JUDIT: Alkotmányjog II. Alapjogok és emberi jogok, In: Tóth Judit (szerk.:) Iurisperitus Kiadó. Szeged, 2018. IV. fejezet: Az emberi méltóság és az élet védelme, a kínzás tilalma: 4.4. Az élethez való jog különös esetei.
8. TÓTH J. ZOLTÁN: *A passzív eutanázia mint „az ellátás visszautasításához való jog” dilemmái – alkotmányelméleti megközelítésben.* Jogelméleti Szemle 2015/4. szám, http://jesz.ajk.elte.hu/2015_4.pdf (2021.03.20.)